

L. Há j e k, KULTURA ZVONCOVITÝCH POHÁRŮ V ČECHACH (DIE GLOCKEN-
BECHERKULTUR IN BÖHMEN), „Archeologické studijní materiály”, t. 5: 1968,
s. XXI + 159, 10 tabl., 2 mapy.

Pragnąc stworzyć solidną podstawę dla dalszych prac teoretycznych i dyskusji nad rozwojem i znaczeniem poszczególnych kultur Archeologický Ústav ČSAV przedsięwziął nowoczesne, krytyczne przepracowanie dokumentacji i materiałów z dawnych badań i odkryć przypadkowych, przede wszystkim z archiwów Ústavu, a częściowo także i innych instytucji archeologicznych Czechosłowacji.

Omawiana praca Hajka jest pierwszą z szeregu planowanych publikacji, przedstawiających rezultaty tej akcji. Ze względu na wielkie zainteresowanie, jakie budzi kultura pucharów dzwonowatych w całej Europie, z myślą o czytelniku zagranicznym, praca została ogłoszona w języku niemieckim.

Zasadniczą część pracy stanowi szczegółowy katalog 506 stanowisk kultury pucharów dzwonowatych w Czechach, zestawiony alfabetycznie. Przy każdym stanowisku autor podaje zwięźle lokalizację, warunki wydobywania, inwentarz znalezisk, informację o miejscu przechowywania materiałów, literaturę dotyczącą stanowiska. W osobnym zestawieniu (s. 143—148) ujęte zostały stanowiska zaliczone pierwotnie do kultury pucharów dzwonowatych, a które wydają się autorowi wątpliwe lub już uprzednio zostały zidentyfikowane jako należące do innych kultur. Katalog poprzedzony jest krótkim, siedmiostronicowym (s. XV—XXI) wprowadzeniem, zawierającym ogólne informacje o kulturze pucharów dzwonowatych w Czechach. Na zakończenie zamieszcza autor szczegółową bibliografię tematu (s. 149—159). Do pracy dołączona jest bardzo dobrze pomyślana mapka, orientująca w rozmieszczeniu stanowisk na terenie Czech.

Należy z radością powitać zarówno inicjatywę Archeologicznego Ústavu, jak i w szczególności pracę Hajka. Publikacje tego typu mogą rzeczywiście stać się nieocenioną pomocą w studiach nad poszczególnymi kulturami lub zagadnieniami (prof. J. Filip w przedmowie do tomu zapowiada np. publikację w ramach „Archeologických Studijních Materialov” obszernej bibliografii dotyczącej starożytnego i wczesnośredniowiecznego rolnictwa).

Tym niemniej praca, przy swojej niewątpliwie wielkiej wartości, nie jest pozbawiona pewnych usterek, których dobrze by było unikać przy następnych publikacjach tej serii.

Wiele wątpliwości budzi przede wszystkim sposób potraktowania materiału ilustracyjnego. We wstępie autor powiada dosłownie: „Die auf den Tafeln abgebildeten Gegenstände sollen nicht einen bestimmten Fund, sondern bloss den Formenreichtum der Glockenbecherkultur vorführen...”, co wydaje się nieporozumieniem. Po publikację tego typu, jak praca Hajka, nie sięgnie student I roku czy niefachowy miłośnik archeologii. Korzystać z niej będą przede wszystkim specjaliści, zajmujący się badaniem schyłku neolitu czy przełomu neolitu i epoki brązu, których nie trzeba orientować ogólnie w bogactwie form danej kultury — potrzebna im będzie właśnie ścisła informacja szczegółowa. Wydaje się, że znacznie lepszym rozwiązaniem byłoby opracowanie materiału ilustracyjnego w sposób stosowany np. przez J. Machnika¹, a mianowicie zestawienie na poszczególnych tablicach zespołów zabytków charakterystycznych dla pewnych określonych grup terytorialnych czy faz chronologicznych, z podaniem jednakże dokładnie proveniencji każdego przedmiotu.

Pewnie niedosyt informacji pozostawia także lektura rozdziału wprowadzającego. Niewątpliwie ograniczona objętościowo forma wypowiedzi nastęrcza autorowi pewne trudności redakcyjne. Wydaje się jednak, że właśnie ze względu na to należało dążyć do możliwie maksymalnej precyzji wypowiedzi. Tymczasem omawiając np. ceramikę (s. XVII—XVIII) autor przedstawia ogólnie puchary dzwonowate i misy, nie wspominając o ich ewentualnych przemianach w obrębie wyróżnionych w poprzedniej swej pracy² faz rozwoju kultury pucharów dzwonowatych w Czechach i na Morawach. W akapicie poświęconym dzbanom operuje wprawdzie terminami: „die ältere Phase” i „die jüngere Phase”, ale w sposób tak bałamutny, że trudno się zorientować, którą z trzech wyróżnionych we wspomnianej wyżej pracy faz ma na myśli. Ponieważ stwierdził w niej³, że w najstarszej fazie dzbany prawie nie występowały, można by sądzić, że określa w ten sposób fazy średnią i najmłodszą. Równocześnie jednak na s. XVI, mówiąc o typach grobów i cmentarzysk, rozróżnia „die ältere”, „die mittlere” i „die jüngere Phase”. Tego rodzaju niekonsekwencje (nie będziemy mnożyć przykładów) utrudniają korzystanie z wprowadzenia. Najczęściej zresztą przy omawianiu poszczególnych wytworów kulturowych nie podaje autor w ogóle (ślady chat — s. XVI—XVII, broń — s. XVIII, części odzieży i ozdoby — s. XIX) ich zaszerogowania do wyróżnionych faz.

Także niektóre uwagi o charakterze bardziej ogólnym wydają się nieco pochopne. Czy znalezienie w dwu wypadkach kości psa w grobach świadczy o tym, że był on zwierzyną łowną? (s. XIX). Raczej można przypuścić, że są to szczątki zabijanych na pokarm psów domowych. Przemawiałby za tym chyba także fakt, że w grobie LXVII w Brandysku (s. 8) znaleziono szkielet psa pochowanego ze zmarłą.

Wniosek o tym, że przedstawiciele kultury pucharów dzwonowatych byli „Erzschürfer sowie Hersteller von Metallgegenständen”, opiera autor na jednym jedynym znalezisku formy odlewniczej i to nie z terenu Czech, a z Ludeřova na

¹ Por. J. Machnik, *Stosunki kulturowe na przełomie neolitu i epoki brązu w Małopolsce (na tle przemian w Europie środkowej). Materiały do prehistorii ziem polskich*, cz. III, z. 1, Warszawa 1967.

² L. Hajek, *Die älteste Phase der Glockenbecherkultur in Böhmen und Mähren*, „Pamatky Archeologicke”, t. 57: 1966, s. 210—241.

³ Hajek, *op. cit.*, s. 237—238.

Morawach (s. XIX—XX). Czy nie słuszniej byłoby w tym wypadku ograniczyć się do stwierdzeń, na jakie pozwala materiał czeski?

Nie wiem też, na czym opiera autor informację o hodowaniu konia przez lud tej kultury, w omawianej bowiem pracy nie podaje ani jednego wypadku znalezienia kości końskich.

Jednak pomimo tych usterek praca Hajka jest pozycją niezwykle cenną i należy mieć nadzieję, że w ślad za nią autor odda niedługo do rąk czytelników podobne opracowanie kultury pucharów dzwonowatych na Morawach.

Helena Burchard

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]